

Opdracht heksenvervolgingen:

Cathelyne Van den Bulcke

Heksenprocessen in Europa

Op 20 januari 1590 belandde Cathelyne Van den Bulcke op de Grote Markt van Lier op de brandstapel. Ze was een van de vele 'heksen' die tussen de 15e en de 18e eeuw slachtoffer werden van volks bijgeloof. In 2021 schonk de stad Lier haar eerherstel. Daarmee trad Lier in de voetsporen van Nieuwpoort, Diksmuide en vele andere Europese steden.

Cathelyne Van den Bulcke was van tovenarij beschuldigd door een dertienjarig meisje, Anneken Faes. Ook haar had men hekserij ten laste gelegd. Tijdens haar foltering beweerde het meisje dat Cathelyne Van den Bulcke haar verleid had tot contact met de duivel. De roddels die over Van den Bulcke de ronde gingen in haar woonplaats Nijlen, deden haar zaak geen goed. Bovendien was ook haar moeder als heks terechtgesteld. Tijdens het proces dat in Lier plaatsvond, getuigden dorpsgenoten voor en tegen haar. Zelf ontkende ze. Daarop liet de schepensbank haar folteren, waarna Van den Bulcke 'bekende', maar geen andere vrouwen beschuldigde.

Tussen de 15e en de 18e eeuw vonden in de Zuidelijke Nederlanden heel wat heksenprocessen plaats. Hoeveel mensen er gemarteld en terechtgesteld werden, weten we niet precies. Heel wat archieven gingen namelijk verloren. Uit de bewaarde processtukken blijkt wel dat heksen vaak een 'milde' straf kregen, zoals verbanning. Anderen werden vrijgelaten – vaak kwam het niet tot een proces. Toch kwamen er in het graafschap Vlaanderen tussen 1450 en 1680 minstens tweehonderd 'heksen' op de brandstapel terecht. Martha van Wetteren was voor zover bekend de laatste. Ze werd in 1684 in Belsele verbrand. In Leuven, in het hertogdom Brabant, ging het nog langer door. Daar vonden in 1692 en 1695 nog twee executies plaats.

Heksenprocessen kwamen voor in heel Europa, maar niet overal evenveel. Het huidige Duitsland telde de meeste terechtstellingen. Ook in Polen en Rusland was er veel vervolging, in de Noordelijke Nederlanden, Spanje, Portugal, Ierland en de Italiaanse stadstaten veel minder. Binnen de Zuidelijke Nederlanden waren de verschillen groot. De meeste tovenarijprocessen vonden plaats buiten de grote steden, in streken waar weinig controle was op de rechtbanken, zoals het zuiden van het huidige West-Vlaanderen. In Nieuwpoort bijvoorbeeld vonden er in de eerste helft van de 17e eeuw 31 heksenprocessen plaats.

Focuspunten

Denkbeeldige misdrijven in onzekere tijden

Heksenfanatisme kende vaak een hoogtepunt in periodes van onzekerheid, door bijvoorbeeld oorlog, plunderingen of epidemieën. De mensen zochten dan een zondebok om hun angst te bezweren. De vervolging was geen centrale, door de overheid of kerk georkestreerde 'heksenjacht'. Het was een manier waarop mensen die in een magisch-religieuze wereld leefden en in het kwade geloofden, omgingen met tegenslagen.

In de 13e en 14e eeuw zagen Europeanen heksen als personen die magie konden gebruiken om andere mensen te schaden. Ze lieten bijvoorbeeld de oogst mislukken. In de 15e eeuw veranderde die beeldvorming. Heksen zouden in opdracht van de duivel taken uitvoeren. Ze werden beschuldigd van een verbond en seks met de duivel, vliegen door de lucht, duivelsbijeenkomsten (de sabbat) en het doden van kinderen. Dat beeld werd vooral verspreid door volksverhalen, en ook wel door demonologische geschriften, zoals *De Heksenhamer*. Dat boek, geschreven door de Duitse inquisiteur Heinrich Kramer, was een handleiding voor het identificeren, ondervragen en folteren van heksen. Ook in de Nederlanden verschenen dergelijke geschriften. De katholieke kerk en de inquisitie speelden echter zelden een rechtstreekse rol bij de vervolgingen. Sommige geestelijken spraken zich bovendien uit tegen de heksenprocessen.

Van roddel tot brandstapel

Heksen werden vervolgd wanneer een groep mensen hen weg wilde uit de gemeenschap én de lokale overheid op die vraag inging. We weten weinig over de beschuldigten. Ongeveer 80% was een vrouw. Meestal waren ze getrouwd en al wat ouder. Verdachte mannen of kinderen waren bijna altijd familieleden van beschuldigde of veroordeelde tovenaressen. De gerechtelijke bronnen leren dat vervolgte heksen niet geliefd waren bij hun burens. Ze vertoonden afwijkend gedrag, zagen er soms anders uit of waren betrokken bij een onverklaarbare gebeurtenis, ziekte of dood. Dat zorgde voor een stigmatisering die vervolging mogelijk maakte. Volksverhalen en afbeeldingen verspreidden eeuwenlang een stereotiep en fantasievol beeld van de heks. In de 17e-eeuwse Zuid-Nederlandse schilderkunst werd de afbeelding van heksen en heksensabbatten zelfs een apart genre.

Een lokale rechtbank, zoals de schepenbank, voerde het proces. Zo'n rechtbank bestond niet uit professionele rechters, maar uit mensen van de buurt. Die lokale rechters hadden een grote vrijheid in hun manier van werken en in hun vonnissen. Toch bestond er, volgens de normen van toen, geen volledige willekeur. Om de doodstraf te kunnen uitspreken bijvoorbeeld, was een bekentenis cruciaal. Die werd vaak verkregen na foltering. Lokale rechtbanken vroegen ook regelmatig het advies van een hogere rechtbank.

Bron: Canon van Vlaanderen. (2025a, december 11). Cathelyne Van den Bulcke - Canon van Vlaanderen.

Deel A:

1. Wie was Cathelyne Van den Bulcke?

---

2. Wanneer en waar werd zij terechtgesteld?

---

3. Wie beschuldigde haar van hekserij?

---

4. Waarom was die beschuldiging extra geloofwaardig voor de rechters?

---

5. Wat gebeurde er met Cathelyne tijdens het proces?

---

6. Waarom “bekende” ze uiteindelijk toch?

---

7. Beschuldigde zij andere vrouwen?

Deel B:

9. In welke periode vonden de meeste heksenprocessen plaats?

---

10. Waarom weten we niet exact hoeveel slachtoffers er waren?

---

11. Welke straffen kregen beschuldigen soms in plaats van de doodstraf?

---

12. In welk graafschap kwamen minstens 200 mensen op de brandstapel terecht?

---

13. Wie was de laatste bekende terechtgestelde “heks” in Vlaanderen?

Deel C:

14. Waarom nam het aantal heksenprocessen toe in tijden van oorlog, ziekte of crisis?

---

15. Waarom kwamen er meer processen voor op het platteland dan in grote steden?

---

16. Wat veranderde er in het beeld van heksen tussen de 14e en 15e eeuw?

---

17. Wat was *De Heksenhamer* en waarvoor werd het gebruikt?

---

18. Wat gebeurde er in 2021?
